

İSTANBUL GEZGİNLERİ

Aksiyon 71 / 17-18.06.2017

İSTANBUL'DA RAMAZAN

'İftardan Sahura Tarih Yarımada'

İçindekiler

Ramazan'ın Gelişi	4
İftar Sofrası	4
Diş Kirası	5
Esir Kemal Camii	6
Soğan Ağa Camii	6
Antik Hotel	6
Simkeşhane	6
Hasan Paşa Hanı	7
Kâtip Sinan Camii	7
Ragıp Paşa Kütüphanesi	8
Tayyare Apartmanları	10
Bodrum Camii	11
Laleli Camii	13
Narh ve Zimem Defterleri	19
Kalenderhane Camii	19
Bozdoğan (Valens) Kemerı	20
Direklerarası Eğlenceleri	20
İstanbul Üniversitesi Kapısı	22
Beyazıt Meydanı	22
Beyazıt Külliyesi	23
Beyazıt Sergisi	23
Kapalıçarşı	24
Nuruosmaniye Camii	24
Mahyacılık	26
Mahmut Paşa Külliyesi	26
Ramazaniyeler - Maniler	27
Abut Efendi Hanı	28
Valide Han	28
Beyazıt Kulesi	29
Süleymaniye Külliyesi	29
Notlar:	31

Ramazan'ın Gelişi

Ramazan “ruyet-i hilal”ın vuku bulması ile başlardı yani hilalin görünmesiyle. Üç aşağı beş yukarı Ramazan’ın ne zaman başlayacağı bilinmekle birlikte tam olarak hangi gün başlayacağı ancak hilalin görünmesi ile belli olurdu. Vaktin gelmesine yakın günlerde bahşiş meraklıları şehrin yüksek yerlerine, mesela Beyazıt Kulesi’ne, minarelere çıkarlar ve ayı gözlerlerdi. Akşam ezanı sonrasında hilali ilk gören yanına bir de şahit alıp koşa koşa ‘şeyh-ül islam’ın kapısında alırdı soluğu. Hilali gördüğünü yani ruyet-i hilalin vuku bulduğunu söyler, şahidin de onayından sonra kaptığı bahşişin aslan payını kendi cebine atar, şahide de bahşişin bahşişini verdikten sonra mutlu mesut evine giderdi. Sonrasında şeyh-ül islam vezir-i azama, vezir-i azam da halifeye yani padişaha söyler hilalin görüldüğünü bildirirdi. Bundan sonradır ki asesler yani bekçiler ellerinde davullar sokak sokak gezer, manilerle Ramazan’ın geldiğini halka duyururdu. Mahya gerebilen camiler, bir iki haftadır hazırlamakla uğraştıkları mahyaların kandillerini, minareye kaftan giydiren camiler kaftanların kandillerini, her ikisini de yapamayanlar da şerefelerin kandillerini yakarlardı. Böylece bekçileri duyamayanlar da Ramazan’ın geldiğini anlardı. Hemen o gece teravih namazı kılınır ve teravihten sonra da halk sokaklara çıkardı...

İftar Sofrası

(Halit Fahri Ozansoy’un ‘Eski İstanbul Ramazanları’ (1968) isimli kitabından alınmıştır.)

Kadınlar bin bir telaş içinde kocaman iftar tepsisini sofraya çıkarırlar. Bu tepsi adeta sıcak yemeklerden önce el atılan bir yiyecek sergisidir. Reçeller, belki yirmi, belki daha fazla renk renktir: Çilek, vişne, gül, hünnap, kayısı, incir, frenk üzümü, ayva, şeftali, portakal, mandalina, ceviz, mürdüm eriği, bardak eriği, ne bileyim, Tanrının kullarına nasip ettiği daha nice nice, nadide, Rumeli ve Afrika meyvaları reçelleri. Sonra peynirler envai. Sucuk, pastırma, havyar, tarator, kaz ciğeri. Hatırlamadığım daha bir sürü yiyecek. Bunların

hepsi tabak tabak... Fakat tepside herkesin önünde zeytin, Kavala zeytini de. Ve en önemli olan hurma... Orucu siyah zeytinle bozanlar olduğu gibi, Arabistan'dan geldiği için hurma ile bozmağı sevap sayanlar da çok. Şimdi bu muhteşem tepsinin etrafına çöreoğlu sıcak pideleri ve susamlı ve yağlı kandil çöreklerini dizin, tepsiyi gözünüzün önüne getirirsiniz. Topun patlamasına iki üç dakika kalmıştır.

Bundan sonra asıl iftar sofrasının yemekleri sıra ile sofraya getirilir. İlk önce düğün çorbası, sonra pastırmalı yumurta, arkasından bir et yemeğı, sonra iki türlü sebze, pilav, börek ve nihayet kadingöbeğı veya baklava, bundan sonra da cevizli yahut kaymaklı güllaç. Bütün bunlar yenildikten sonra hamdolsun diyerek sofradan kalkılır. Artık okkallı kahveleri ve Reji idaresinin Ramazanda özel olarak çıkardığı sigaraları içme zamanı gelmiştir.

Diş Kirası

Sadrazamların Ramazan'ın dördüncü gününden itibaren konaklarında iftar daveti vermeleri gelenek halini almıştı. İlk üç günü aileleri ile vakit geçirmeleri için adetten iftar daveti vermezlerdi. Konaklarda verilen iftarlar sadece sadrazamlara has değildi elbet. Şehrin önde gelenleri, makam, mevki ve para sahibi kişiler de konaklarında iftar davetleri verirlerdi. Bu davetlerden sonra, katılanlara kese içerisinde bahşış verilir. Bu bahşışe de 'diş kirası' ismi verilir. Diş kirası sadece yoksullara, ihtiyaç sahiplerine değil, hali vakti yerinde olsa da iftara katılan herkese verilir. Zira katılanlar, iftar sahibinin davetine icap ederek iftar sahibinin sevap kazanmasına yardımcı olmuşlardır.

Rivayet şöyle ki; Fatih Sultan Mehmet'in sadrazamlarından Mahmut Paşa konağında verdiği iftarlarda, dağıtılan nohutlu pilavların içine nohut şekli verilmiş altın parçaları atarmış. Kimisi farkına varmadan nohut niyetine altını dişleyince diş kırılmış. Neyse ki zaten dişlediği altın dişinin parasını çoktan ödemiştir bile.

Esir Kemal Camii

Caminin hemen karşısında zamanında Azakzade ailesi tarafından yaptırılmış bir han olduğu için Azak Camii ve hemen yanı başında bulunan kuyudan dolayı da Tatlıkuyu Camii olarak anıldığı bilinmektedir. Günümüzde Esir Kemal Camii olarak bilinen cami 15. Yüzyılda Esirci Kemal tarafından yaptırılmıştır. Zaman içerisinde isim Esirci Kemal'den Esir Kemal'e dönüşmüştür. 1939 senesinde Azakzade Hacı Tevfik Efendi tarafından yenilenen cami daha sonra tekrar bir yenileme görmüştür. Orijinalliğini kaybetmiştir. Ahşap çatılı, kâgir bir camidir çatısı kiremitle örtülüdür.

Soğan Ağa Camii

Sultan II. Beyazid'in soğancıbaşı tarafından 1504 senesinden önce yapıldığı tahmin edilmektedir zira kaynaklarda bu tarihe dair bir vakıftan bahsedilmektedir. 1911 senesinde yanan cami ertesi sene yeniden yapılmıştır. Daha sonra yine harap olan camii 1997 senesinde yeniden inşa edilmiştir.

Antik Hotel

1984 senesinde Antik Hotel'in yapımı için temel kazılarına başlandığı sırada toprak altından bir takım eserler çıkmaya başlar. Temel kazıları durdurulur ama bu sefer de arkeolojik kazılar başlar. Yapılan araştırmalarda bulunan eserlerin 5. ila 6. yy.'dan kalma bir sarnıca ait olduğu anlaşılır. Otelin planı değiştirilir ve sarnıç plan dâhilinde değerlendirilir.

Simkeşhane

Bugün simkeşhane (altın, gümüş ve sırma işlemecilerinin çalıştığı yer) olarak bilinen bina İstanbul'da fetih sonrasında Fatih tarafından yaptırılan üç binadan birisidir. Bunlardan birisi Fatih Camii'dir ki 1766 depreminde yıkılan camii III. Mustafa tarafından tekrar yaptırılarak bugün gördüğümüz hali ile 1771 yılında hizmete açılmıştır. Diğeri ise Galata'daki Galata Bedesteni'dir.

Simkeşhane binası 1463 senesinde inşa ettirildiğinde darphane olması amacı ile yaptırılmıştır. 17.yy'da geçirdiği yangınlarla harap hale gelen bina 1707 tarihinde III. Ahmet'in annesi Rabia Gülnuş Sultan tarafından yeniden inşa ettirilmiştir. Bu yeniden inşa sonrasında simkeşhanelerin binaya yerleştirilmesi ile birlikte Simkeşhane-i Amire adını alır. 1726 yılında Topkapı Sarayı avlusundaki darphanenin hizmete girmesi ile birlikte darphane işlevini yitiren bina Rabia Gülnuş Sultan'ın vakfiyesine dâhil olur. Han olarak da hizmet veren bina 19.yy'da bir tadilat daha geçirse de 1913 yılında terk edilir. 1950'lerde yapılan yol genişletme çalışmaları sırasında avlusunu yitiren bina 1974-76 yıllarında tekrar onarılarak kütüphane olarak kullanılmaya başlanır.

Hasan Paşa Hanı

I. Mahmud dönemi sadrazamlarından Seyyid Hasan Paşa tarafından yaptırılan külliye hanıdır. Külliye iki ayrı alana dağıtık olarak yaptırılır. İlk bölüm Vezneciler'dedir ve medrese, sıbyan mektebi ve çeşme-sebilden oluşur. Bu yapıların yapımı 1745 senesinde tamamlanmıştır. Yapımı 1747'de tamamlanan ikinci bölümde ise han, çeşme, fırın ve dükkânlar bulunmaktadır. Seyyid Hasan Paşa'nın, han yaptıranın yasak olduğu bir dönemde han yaptırdığı için görevden azledildiği ve sürgün edildiği söylenmektedir. Han 1956-1957 yılları arasında yapılan yol genişletme çalışmaları sırasında tüm özgünlüğünü yitirmiştir.

Kâtip Sinan Camii

II. Beyazıt dönemi Matbah-ı Amire kâtiplerinden Kâtip Sinan tarafından 1496 senesinde yaptırılmıştır. Kâtip Sinan 1510 senesinde vefat ettiğinde yaptırdığı ve o zamanlar henüz mescit olan yapının haziresine defnedilir. Ertesi gün sabah namazına gelen cemaat gözlerine inanamaz zira Kâtip Sinan'ın naaşı mescidin kubbesinin saçaklarına çıkmıştır. İndirip tekrar defnedilir. Ertesi gün cemaat yine aynı manzara ile karşılaşır. Tekrar indirilir ve defnedilir ama ertesi gün yine Kâtip Sinan kubbe saçaklarında bulununca vardır bu işte bir keramet denilerek sandukası orada bırakılır.

Mescit 1737'de Rakım Efendi tarafından tadil edilir, genişletilir. Bu tadilat sırasında mescide bir de minber eklenir ve camiye çevrilir.

Ragıp Paşa Kütüphanesi

Kaç Osmanlı sadrazamını biliyorsunuz? Bir? İki? Beş? En iyi ihtimalle on? Daha Osmanlı padişahlarının birçoğunu bile bilmiyorken biz, göreve gelen toplam 217 sadrazamı bilmek elbette mümkün değil. Bildiklerimiz de ya 'medyatik' olan sadrazamlar ya da çok başarılı/başarısız olarak uçlarda yaşayanlar.

Peki, siz Koca Ragıp Paşa'yı bilir misiniz?

Osmanlı'nın gerileme döneminde görev almış, öyle aman aman başarılı olmamış, devletin ömrünü biraz olsun uzatabilmiş sadece ama başarısız da sayılmaz. Onun döneminde savaşa girilmemiş, toprak kaybedilmemiş ama ufak tefek ıslahatlara başlanmış ancak devamı maalesef gelememiş zira altı seneyi biraz aşkın görevde kalabilmiş hepi topu. Ömrü vefa etmemiş.

1699 senesinde İstanbul'da doğan Ragıp Paşa'nın asıl ismi Mehmet. Babası defterhane kâtiplerinden Şevki Mustafa Efendi. Şevki Mustafa Efendi devlet memuru olduğu için oğluna bırakabileceği bir dükkânı, tarlası; öğretebileceği bir zanaatı yok. Haliyle Mehmet'i devlet memuru olabilmesi için okula göndermiş. Mehmet de babasının yüzünü kara çıkarmamış. Öğrenmeye olan isteği nedeni ile 'istekli, isteyen, rağbet eden' anlamlarına gelen Ragıp ismini almış. Bu hevesli genç çalışacak yaşa gelir gelmez de defterhanede, babasının yanında işe başlamış. Pratik zekâsı ve kabiliyeti ile tez zamanda kendisini belli etmiş. Önce 1721 İran seferi sırasında Revan valiliğinde görev almış, sonra Revan Defterdarı olarak atanmış. Bu görevden sonra İstanbul'a döndüyse de kısa sürede bu sefer Bağdat Valiliği'nde çalışmaya başlamış. Bu sırada Nadir Şah Bağdat'ı kuşatınca, onunla görüşmek üzere gönderilen ekibin içinde yer almış. Burada yaptığı müzakerelerle adından söz ettirmeye başlamış.

Mali konulardaki yeteneğinin yanı sıra uluslararası ilişkilerdeki yeteneği ile özellikle de İran, Avusturya ve Rusya ile yaptığı görüşmelerde başarılı sonuçlar alarak sivrilince bugünün dış işleri bakanlığına denk olan reis-ül kütütblığa kadar yükselmiş. Bununla da yetinmeyip; Mısır başta olmak üzere çeşitli eyaletlerde valilikler yapmış.

Tam da bu sıralarda dönemin padişahı Sultan III. Osman, boşalan Şam valiliğine kimi atayacağını düşünürken Sadrazam Bahir Mustafa Paşa'nın Ragıp Paşa'yı övmesi, hatta yere göğe sığdıramaması üzerine Ragıp Paşa Şam Valisi olarak atamış. Ancak buradaki görevi fazla uzun sürmemiş, zira Bahir Mustafa Paşa'yı azleden III. Osman, hakkında çok güzel şeyler duyduğu Ragıp Paşa'yı sadrazamlığa getirmiş.

İşte Ragıp Paşa'nın sadrazamlığa kadar uzanan devlet adamlığının öyküsü bu ancak sadece bir devlet adamı değil ki Koca Ragıp Paşa. Üç dilde şiir yazabilen, her ne kadar sağlığında ömrü vefa etmediyse de ölümünden sonra toplanan bir divanı olan bir divan edebiyatı şairi. Hatta o kadar iyi ki bu konuda Nedim ve Şeyh Galip'ten sonra 18. yy'ın en iyi şairlerinden birisi olarak gösteriliyor. Tam bir kitap tutkunu, modern anlamda kütüphaneciliği Osmanlı'ya getiren kişidir. Hem kendi evinde bir kütüphanesi mevcut hem de aslında konumuz olan Ragıp Paşa Kütüphanesi'nin banisi. Daha önce elbette kütüphaneler var Osmanlı'da da ancak hepsi amatör kişisel kitaplıklar şeklinde. Ragıp Paşa evindeki kütüphanesinde bile bir kütüphaneci çalıştırmış. Kurduğu ve vakfiyesi olan halka açık kütüphanenin çalışanlarına bol maaş vermiş. Hal böyle olunca çalışanlar daha bir istekli, daha bir güler yüzlü; okumaya, araştırmaya, çalışmaya teşvik eden çalışanlar. Öyle 'yassah hemşerim'cilerden değil. Kütüphanenin hemen yanına bir de sıbyan mektebi yaptırmış ki hem çoluk çocuk eğitim görsün, hem de hemen yanı başındaki kütüphanede istediklerini okuyabilsinler.

İnşaatına 1761 yılında başlanan kütüphane, sıbyan mektebi ve

sebilden oluşan bu küçük külliye'nin tamamlanması 1763 yılında, Koca Ragıp Paşa'nın vefatından kısa bir süre önce tamamlanabilmiştir. Mimarı Mehmet Tahir Ağa olan bu küçük külliye'nin neden bu kadar uzun sürede tamamlanabildiği ise Paşa'nın vefatından sonra anlaşılır. Tüm servetini kitaplara harcayan Koca Ragıp Paşa, inşaatın tamamlanabilmesi için de birçok borç almıştır ve vefat ettiğinde borçları hala vardır. Burada dikkatinizi çekmek isterim ki koca Ragıp Paşa; prostat kanserinden dolayı vefat eden ve hastalığının son evresine kadar yani sağlığı tamamen bozulana kadar görevinin başında kalmış bir Osmanlı sadrazamıdır. Çocuklarına ne mal ne de mülk bırakabilmiştir, onlara bıraktığı sadece borç ve saygıyla anılacak bir isim olmuştur. Bizlere bıraktığı ise çok daha fazlası; kitaplar, kütüphane, şiirler, yazılar...

Vefatının üzerinden 251 sene geçen Koca Ragıp Paşa'yı saygı ve rahmetle anıyoruz...

Son olarak Koca Ragıp Paşa'nın ramazaniyyesinin ilk iki beyti ile yazımızı bitirelim:

Ne aceb sür'at ile geldi bu yıl Mah-ı Sıyam
Çekdi bir baş gelüp belde-i Bağdat'a licam

Giceyi gündüze katmış ne şitab ile gelür
Müjde-i İd'e ider sanki mübarek ikdam

Tayyare Apartmanları

Beyazıt ve Laleli muhitinde 1918 senesinde çıkan yangında birçok kamu yapısı ile birlikte konutlar da kül olmuştu. Birçok insan evsiz kalmış, bu insanlara harikzede yani yangınzede denilmekteydi. Harikzedelerin mağduriyetini gidermek için devlet bir apartman yaptırmaya karar verir. Yangın sırasında yerle bir olan Laleli Külliyesi'nin medresesinin yeri bu iş için tahsis edilir. Apartmanın yapılması işi Mimar Kemalettin'e verilir.

İnşaatına 1919 senesinde başlanan apartmanlar 1922'de tamamlanır. Ancak harikzedelere verilmez, Türk Hava Kurumu'na devredilir. THK'da bu evleri kiralar. BU yüzden apartmanların ismi artık Tayyare Apartmanları olur.

Kimi kaynaklarda İstanbul'un ilk toplu konutları olduğu söylene de bu bilgi doğru değildir, zira İstanbul'un ilk toplu konutları Beşiktaş'taki Sıraevler'dir. Harikzedegan Apartmanları'nda toplam 124 daire vardır. 1985 yılına kadar konut olarak kullanılan apartmanlar, bu tarihten sonra otel olarak kullanılmaya başlanır.

Bodrum Camii

(Yazı için Ayşen Karakullukçu Mert'e teşekkür ederiz.)

Her yanı tarih kokan, kokuları birbirine karışan, kaybolan bir şehir İstanbul. Bastığımız topraklarda, eski yapı deyip geçtiğimiz binalarda, bilmediğimiz sokaklarda can çekişen, bizden habersiz yaşayan, yanından defalarca geçip de "Bu ne ki" diye sormadığımız, fark etmediğimiz, fark ettiğimiz mazarını merak etmediğimiz bir sürü malzeme var bu şehirde. Yaşla beraber farkındalık artıyor, çok şükür asırlar gerisini merak ediyoruz, tekniğini, nedenini, kimlerin gelip geçtiğini... Bodrum Camii de bunlardan biri. Taaaaa onuncu yüzyıldan haber getiriyor

Bodrum Camii (Bodrum Mesih Paşa Camii veya eski adıyla Mireloin Kilisesi), İstanbul'da Laleli yakınındaki Doğu Roma döneminden kalma dini yapıdır. 10. yüzyılda Mireloin Manastırı'nın kilisesi olarak İmparator Romanos Lekapenos tarafından yaptırılmıştır. İstanbul'un fethinden sonra II. Bayezid döneminde Sadrazam Mesih Paşa tarafından camiye çevrilmiştir. En kısa tarihçesi bu. Kilisenin hemen yanında beşinci yüzyıldan kalma bir rotunda vardır. (Rotunda yer planı dairesel olan bir mimari, genellikle üstünde kubbesi oluyor) Romanos Lekapenos 10. yüzyılda binanın üstünü kapatarak günümüze kalmamış olan bir saray yaptırmıştı. Kilise de bu dönemde inşa edilmiş.

Ordu caddesinin güneyinde bulunan camii 10. yy.'da VII.Kostantinos Porfirogenetos'un yanında taht ortağı olan I.Ramonos Lekapenos tarafından kurulan Mireloin Manastırı'nın kilisesi olarak yapıldığı düşünülür. Manastırın kurulma nedenlerinden biri de aile mezarlığı olarak kullanılmak istenmesidir. İlk olarak Ramonos'un karısı Teodora 922 yılında buraya gömülmüş, söylentiye göre 602'de öldürülen İmparator Mavrikios ile çocuklarının lahitleri de taşınmış, daha sonrada manastıra gömülmüştür. II. Ramonos kız kardeşini manastıra kapatmış, daha sonra da tahtan inen I.Isaakios'un kendisi keşiş olarak bir başka manastıra giderken, kızı ve karısı bu manastıra rahibe olmuştur. Böylece Mireloin Manastırının tarihte kadınlar manastırı olarak geçtiği anlaşılır.

Fetih de ki durumu tam olarak bilinmemekle beraber 13.yy.'da bir yangın geçirdiği tespit edilmiştir. II.Beyazıt'ın "metruk kalmış eski kilise ve manastırları şenlendirme" projesinden nasiplenerek, Sadrazam Mesih Ali Paşa tarafından camiye çevrilmiştir. Ancak bu sırada sadece içine bir mihrap, basit ahşap bir minber, sağ tarafına da kesme taştan bir minare yapılmış, hiç bir Türk mimari unsuru eklenmediği gibi bir son cemaat yeri de ilave edilmemiştir.

Kilise tuğladan yapılmıştır. Dört destekli kapalı haç planındadır. Ana mekân yüksek ve pencereli bir kubbe ile örtülüdür. Yapının doğu tarafında, içten yarım yuvarlak, dıştan üç cepheli bir apsis ile iki yanında yonca biçiminde planlanmış hücreler bulunur. Kubbenin orijinal hali korunmuştur. Caminin yanında bir de su sarnıcı vardır. Taş duvarının kalınlığı 5 m olan sarnıç, 28 x 22 m ölçülerindedir. Bu sarnıç nedeniyle cami Bodrum ismini almıştır. Dış duvarları, taş ve tuğla karışımı örülmüş olan kilisenin ana mekânı, dört payenin taşıdığı, yüksek ve pencereli bir kasnağı olan kubbeye örtülmüştür. Bu payelerin yerlerinde daha önce mermer sütunların olduğu ve bu sütunların geçirilen bir yangın sonunda yok olduğu düşünülmektedir. Ortadaki kubbeyi, dört taraftan dört beşik tonoz desteklemektedir. Yapının üç bölümlü narteksinden naosa geçilir. Doğru yönünde içten

yarım yuvarlak, dıştan üç cepheli bir apsis ile apsisin iki yanında yonca planlı pastoforion hücreleri bulunur. Yapının duvarları, yarım yuvarlak payandalarla desteklenmiş; bu payandalarla aynı zamanda dış mimaride bir hareketlilik sağlanmıştır. Özgün halini koruyabilmiş olan kubbenin, kademeli kemerler içinde açılan pencereleri, dalgalı bir üst silme ile belirtilmiştir. Eski fotoğraflarda, ahşap çatılı bir son cemaat yeri olduğu görülmektedir. Caminin sağında yükselen minare, tamamen taştan yapılmış olup, şerefe çıkmasının sade olması, minarenin bir kısmının özgün olmadığını göstermektedir. 16.yy izleri taşıdığı düşünülmektedir. Yine eski fotoğraflardan, yapının etrafında daha önceleri bir avlu duvarının olduğu görülmektedir. Bugün bu avlu duvarından hiç iz kalmadığı gibi, etrafındaki çarpık yapılaşma sonucu cami, binaların arasında sıkışık kalmıştır.1782 yılındaki büyük yangında zarar gören Bodrum Camii, 1911 yangınında, iyice harap olmuş ve uzun yıllar kullanılmamıştır. Yangından önce çekilmiş fotoğraflarda caminin iç duvarlarının bugün hiç bir izi kalmayan alışılmamış bir biçimde kalem işleri ve nakışlarla süslü olduğu görülmektedir. Bir dönem kömür deposu bir dönem evsizlere barınak olan yapı, 1950'li yıllarda, yarım kalan başarısız bir yenileme geçirmiştir. 1965'den sonra C. L. Sriker, tarafından caminin altındaki mahzen temizlemiş; 1986 de ise Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından yapılan yenileme sonrası, yapı tekrar cami olarak hizmete açılmıştır.

1930'da duvarlarda mozaik veya fresko bulmak için bütün sıvalar kazındığından, nakışlar yok olmuş ayrıca gibi hiçbir Bizans duvar resmi de bulunmamıştır. Restore edildikten sonra, altta bulunan mahzen kısmı da namaz mekânı haline getirilmiştir.

Laleli Camii

(Yazı için Seda Abacı'ya teşekkür ederiz.)

Bugün bir karmaşa koşuşturan insanlar, hengâme ve seyyar satıcılar arasından olur da işimiz düşerse uğradığımız Laleli semtinde,

tramvay caddesi boyunca duvarlar ardına saklanmış iki minareli kırmızı taşlı bir cami dikkatimizi ya çeker ya çekmez. Dükkânların arasında kalmış, hatta tezgâh olmuş bir sebili ve köşede de türbeleri görürüz. Ha onu da biraz Osmanlı mimarisine ilgimiz varsa fark etmişizdir.

İstanbul gibi binlerce yıldır yetmiş milleti bir arada tutan, onlara ev sahipliği yapan bir şehrin fotoğrafları da ayrı güzel tabii de demem o ki Laleli'deki bu cami aslında sadece bir cami değil tam donanımlı bir külliye imiş.

Külliye 3. Mustafa tarafından yaptırılmış olmasına karşın Padişahın adı ile değil semte de adını vermiş bir velinin adını ile anılmış. Hatta farklı anılma durumu Padişah'ın başına ilk kez de gelmiş değilmiş. 3. Mustafa yaptırdığı üç cami ve bir büyük restorasyona karşın bir tanesine bile adını verememiş. Bunun üzerine "bir cami yaptırdım ceddime aldım, bir cami yaptırdım su aldım, bir cami yaptırdım veli aldım" dediği rivayet edilmiş (2. Mehmet'in yaptırdığı Fatih Camii 1766 depreminde yıkılır ve 3. Mustafa tarafından yeniden yaptırılır, Üsküdar Ayazma Camii ve Aksaray Laleli Camii; Kadıköy sahilinde yaptırdığı ve bugün binalar arasına sıkışmış küçük cami ise günlük dilde İskele Cami olarak anılıyor).

Camiye Laleli Baba'nın adının verilmesi ile ilgili bir de süslü hikâye yıllar yıldır anlatılagelir.

Sultan, bu camiyi yaptırırken çevrede Lâleli Baba namında her sözü hikmetli evliya bir zatın yaşadığını öğrenir. Elinde her zaman tek bir lale ile dolaşan bu efendi ile görüşmek, sohbetinden istifade etmek istediğini söyleyerek haber gönderir. Haberi alan Lâleli Baba da padişahı buyur eder. Padişah, Lâleli Baba'nın sohbetinden pek memnun kalır ve ayrılırken bir soru sorar.

"Efendi hazretleri, bu dünyada en güzel şey nedir acaba?"

Lâleli Baba cevap verir, "Bu dünyada en değerli şey yiyip içtikten sonra sıkıntısız biçimde def-i hacetini yapabilmektir" der.

Hükümdar bu cevaptan hiç hoşnut olmaz. Başından beri hikmetli konuşmalarıyla kendisini etkileyen kişiye böyle bir cevabı pek yakıştıramaz, içten içe kızır köpürür.

Padişah ve beraberindekiler oradan ayrılıp saraya dönerler. Ertesi gün padişah rahatsızlanır. Bir türlü ihtiyacını giderememektedir. Saray hekimleri seferber olurlar. Çeşitli otlar, ilaçlar nafile. Hiç bir çare bulamazlar. Padişah kıvranmakta bir türlü rahatlayamamaktadır. Bu hâlin Lâleli babanın sözüne itirazından dolayı başına geldiğine hükmeder. Derhal adamları ile Lâleli babanın yanına giderek, hata ettiğini, kendisini affetmesini rica eder.

Lâleli Baba, “Allah’ın nice nimetlerine sahip olduğumuz halde bunların kıymetini bilmiyoruz” der. “Pekâlâ, rahatlamanız karşılığında ne vereceksiniz?” diye sorar.

Padişah “burada yaptırdığım camiye sana bağışlayacağım” der, Laleli baba “Yetmez” der.

Padişah birçok şeyler daha bağışlar. Derviş, “Bunlar yetmez” demeye devam eder.

En sonunda, “Seni affederim, bu halden de kurtulursun ama karşılığında saltanatı isterim, yoksa kendin bilirsin” der.

Padişah sancılar içinde kıvranırken “O da senin olsun” der.

Baba dua eder ve “Haydi git Allah’ın izniyle kurtulacaksın” diyerek sırtını sıvazlar.

Padişah gerçekten bu sıkıntılı halden kurtulur ve çok rahatlar. Fakat saltanat da elden gitmiştir.

Hikâye bu ya, koskoca Osmanlı Sultanı çaresiz, saltanatı teslim etmek üzere adamları ile Lâleli Baba’ya gider. Lâleli Baba Sultan’ın haline bakıp der ki:

“Bir saltanat ki bir def-i hacete değişiliyor, öylesine ucuz bir saltanat bize lazım değil, al yine senin olsun. Bize sadece caminin adı yeter.” diyerek padişahı yolcu eder. İşte o günden bugüne caminin adı Lâleli Camii kalır.

18. yüzyılda, Osmanlı padişahları tarafından inşa edilmiş bu son külliye, harmanladığı klasik ve Barok mimarisi ile görölmeye değer. 1760-63 yılları arasında Osmanlı padişahı 3. Mustafa tarafından külliye olarak inşa ettirilmiştir. Yıllar içinde deprem ve yangınlar ile tahrip olduğu için tekrar tekrar tamirat görmüş.

Dönemin baş mimarı Hacı Ahmet Ağa tarafından başlanan inşaat, halefi Mimar Tahir Ağa tarafından tamamlanmıştır.

Batı tarzı tasarımı, dönemin diğer camileri (Pertevniyal Cami, Nuruosmaniye Camii ve Ortaköy Camii) ile benzerlikler gösteriyor.

İnşa edildiği dönemde, cami, imaret (aşhane), muvakkithane (namaz vakitlerini tayin eden memurun – muvakkit (*)- çalışma ofisi), türbe, sebil, mumhane, han ve hamamdan meydana gelmiş büyük bir külliye iken 1911’deki yangında önce medresesi kül olmuş ve 1957’de yol genişletme çalışmaları sırasında ise külliyenin başka pek çok bölümünü kaybetmişiz. Cadde kapısı geriye çekilmiş, cami açıldıktan birkaç sene sonra yaşanan büyük depremin ardından yapıyı güçlendirmek amacı ile toprak ile doldurulan alt kat çarşı yeniden açılarak onarılmış ve devamında cadde cephesine yeni dükkânlar eklenmiş. Külliye ile birlikte yaptırılmış olan dükkânlar, Fethi bey Caddesi tarafındaki avlu duvarında yer alıyor.

Avlu ve caminin diğer bölümleri bodrum üzerindeki katta yer alıyor. İki caddenin kesiştiği köşede yer alana camiye her iki caddeden de birer giriş kapısı bulunuyor.

Caminin iç bölümünde ağırlıklı olarak mermer ve renkli taşlar kullanılmış camiyi ziyaret ederken gözden kaçırmamak gereken detayları şöyle sıralayabiliriz:

- 12,5 metre çapındaki ana kubbe 8 sütun üstüne oturur ve 6 yarım kubbe ile çevrelenir.
- Ana kubbenin ve yarım kubbelerinde kalem işi süslemeler var.
- Orta zincirden sarkan altın yaldızlı bir kandil motifi mevcut
- İç duvar yüzeylerinde pembe ve koyu gri renkte somaki mermer kullanılmış ve özellikle mahfilin kuzey duvarında, renkli taş kakma iki pano yer alır.
- Renkli taşlarla süslenmiş mermer mihrabın nişi de koyu yeşil renkli taşla kaplanmış.
- Geçiş açıklıkları üzerinde her iki yönde Sultan 3. Mustafa'nın birer tuğrası işlenmiş.
- Klasik tasarımdaki vaaz kürsüsü ahşap üzerine fildişi kakmalıdır. Sırt kısmında çiçek motifleri vardır.
- Barok süslemeli Hünkâr mahfili kubbenin sol tarafında. Buraya dış avludaki kapıdan açılan rampadan çıkılıyor.

Son cemaat yerinin dış köşelerinden yükselen, tek şerefeli iki minaresi camiye uzaktan gören gözler için ayırt edici estetiktedir. Batıdaki minarenin kaidesi üzerinde iki adet güneş saati bulunur (1779 tarihli).

İç avlu 14 sütun ve 18 kubbe ile çevrili ve ortasında şadırvan yer alıyor. Külliyyede, üç tanesi döneminde yapılmış, iki tanesi sonradan ilâve edilmiş beş çeşme ve bir de su deposu mevcut.

Caminin dış avlusunda üç ocaklı (ve bacalı) imarethanesi de görülebilir.

Türbe, caminin batısında ayrı bir avluda bulunuyor. Türbede 3. Mustafa, oğlu Sultan 2. Selim ve diğer çocuklarının kabirleri

bulunuyor. Bu türbe, klasik mimariden farklı olarak Batı akımının izlerini yansıtır. Bu türbeye yapışık Haseki Sultanlar Türbesi'nde ise 3. Mustafa'nın ve 3. Selim'in eşlerinin kabirleri yer alır. Dikkat çekici, kafes gibi, bronz şebekeli türbe ise 3. Mustafa'nın iki kızının annesi Adilşah Kadın'a aittir.

Türbenin iç duvarları yarıya kadar kaplayan çiniler, 16. yüzyılın mercan kırmızılı İznik çinileri olup Üsküdar Sarayı'ndan (**) sökülerek buraya getirilmiş. Pencereler arasında dolanan iri kitabe, üst pencere aralarındaki duvar yüzeylerinde pandantifler ve kubbede kalem işi süslemeleri ise türbenin diğer güzellikleri.

Türbenin Ordu caddesine bakan duvarında, külliye'nin en batı ucunda iki de kuş evi kondurulmuş, görmedim demeyin!

Dış avlunun batı yönünde rampalı yolun başlangıcında muvakkithâne bulunuyor. Bugün önüne ilâve edilmiş bölümüyle birlikte meşruta (külliye'de çalışanların konaklanması için tahsis edilmiş yapı) olarak kullanılmaktadır. Yapının külliye'ye 1770'li yıllarda eklendiği tahmin edilmektedir.

Eskiden medresenin bulunduğu bölümde bugün otel olarak kullanılan, zamanın Harikzedegân veya daha sonraki adı ile Tayyare Evleri bulunuyor. Medrese ve kütüphane 1894 depremde zarar görmüş ve 1911 yangınında yanmış.

Külliye'nin kuzeyinde yer alan, iki katlı ve üç avlulu Taşhan da kompleksin bir parçası imiş. Caminin kuzeyinde dış avlu duvarına bitişik olarak yer alan bir yapı ise Mumhane olarak eklenmiş.

Külliye inşası sırasında çıkan hafriyat ile Yenikapı sahilinin doldurulduğu ve Yenikapı iskelesinin inşa edildiği söylenir.

(*) Muvakkit, dünyanın güneş etrafında dönüşüne göre vakti, özellikle namaz vakitlerini ayarlayan kişidir. Kapsamlı bir medrese eğitiminden geçmiş bu kişiler, matematik, astronomi, fizik gibi ilimlerde öğrenci yetiştirip, bu konularda kitap yazacak kadar bilgi

sahibi, işlerinin ehli kişilerdir. İlmiye sınıfı arasında sayılan, Saray'da mübarek ayları belirleyip, takvim ve imsakiye hazırlayan Müneccimbaşları tarafından imtihan ile seçilirler ve vazifelerini bir çeşit devlet dairesi sayılan muvakkithanelerde yerine getirirler.

(**) Kavak Sarayı olarak da bilinen, bugünkü Selimiye Kışlası'nın yerinde, Kanuni döneminde Mimar Sinan tarafından yapılmış, yazlık saray. 3. Selim tarafından yıktırılmış ve enkazı kışla inşaatında kullanılmış, civarda büyük bir mahalle ve çarşı kurulmuş.

Narh ve Zimem Defterleri

Narh defterleri devlet tarafından belirlenen ürün ve hizmet fiyatlarının yazıldığı defterlerdir. Bu fiyatlar loncalar vasıtası ile esnafa iletilir ve fiyatların sabit olması sağlanırdı. Ramazan ayı öncesinde ve esnasında bu narh defterlerinde yazılan fiyatlara esnafın uyup uymadığını çok sık kontrol edilir, uymayan esnafa katı cezalar verilirdi. Böylece ticaretin arttığı Ramazan boyunca halk korunmuş olurdu.

Zimem defterleri de esnafın tuttuğu veresiye defterleriydi. Ramazan ayı boyunca hali vakti yerinde kişiler, rastgele bir dükkâna (bakkal, kasap vs) girer ve o dükkânın zimem defterinden rastgele sayfalar belirleyip o sayfada borçları öder ve sayfaları yırtıp atarlardı. Hayır işlemenin bir başka güzel yolu...

Kalenderhane Camii

Tam olarak ne zaman yapıldığı bilinmemekle birlikte taş işçiliğine bakılarak yapılan tarihmeden 9 ile 12. yy.'lar arasında yapıldığı tahmin edilmektedir. Daha önce burada olduğu bilinen bir hamamın yerine yapıldığı ve aynı yerdeki üçüncü kilise olduğu tahmin edilmektedir. Theotokos Kyriotissa Manastırı'na ait kilise iken Latin istilas zamanında Katolik kilisesi olarak kullanılmıştır. Fetih sonrası, fetih esnasında gösterdikleri faydalardan dolayı Kalenderi tarikatı

şeyhlerine verilmiştir. Manastırın diğer yapıları zaviyenin derviş odaları olarak kullanılırken kilisesi de tevhidhanesi olmuştur.

18. yy. başlarında yaşanan iki yangından sonra harap hale gelen tevhidhane 1747 senesinde Darüssaade Ağası Beşir Ağa tarafından onartılarak camiye çevrilmiştir. 1930 'da yıldırım düşmesi sebebi ile minare yıkılır ve cami de kullanılamaz hale gelir. 1965'e kadar da evsiz barksızlara mekan olur. 1965'te başlayan ve 10 sene süren kazı ve restorasyon çalışmalarının ardından cami 1975 yılında tekrar ibadete açılmıştır.

Bozdoğan (Valens) Kemerı

Şehrin kurucusu I. Konstantin'in yapımına başladığı ancak 378 yılında İmparator Valens tarafından tamamlanan su kemeri, şehre Halkalı, Alibeyköy tarafından su taşıyan sistemin (sonralar Belgrad Ormanları'ndan sistem de bu kemere bağlanmıştır) İstanbul içerisindeki uzantısıdır. Bugün Fatih Camii ile Beyazıt Meydanı arasında kalan vadi arasındadır. Orijinal uzunluğu yaklaşık bir kilometredir, günümüzde 921 metrelik kısmı izlenebilmektedir. Bozdoğan isminin nereden geldiği tam olarak bilinmemekle birlikte, Saraçhane bölgesinde doğan kuşunun boz cinsini yetiştirenlerin bulunmasından dolayı bu isimle anılıyor olmasına ihtimal verilmektedir (Üsküdar'daki Doğancılar semti de o bölgede doğan yetiştirenler olduğu için o ismi almıştır.). Bir diğer iddia da kül renginde, harap kemerler anlamına gelen 'buzlugan' sözcüğünden türediği yönündedir.

Direklerarası Eğlenceleri

Direklerarası'ndaki dükkânlar Ramazan ayı dışında aslında birer çayhane idi. Bu dükkânların çoğu Ramazan'da da teravîh bitip de ahali semte hıncı hıncına doluşana kadar çayhane olarak çalışmaya devam ederlerdi. İftar sonrası bu çayhaneler büyüklüklerine farklı şekillerde eğlence mekânlarına dönüşürlerdi. Neler mi olurdu?

Karagöz-Hacivat: Karagöz-Hacivat oynatılan çayhanelere ve kahvehanelere 'tatu' ismi verilirdi, oynatana hayali ya da hayalbaz, onun yardımcısına da yordakçı denilirdi. Oyun başlamadan önce bir saz heyeti sahneye çıkar ve oyun başlayana kadar konukları eğlendirdi ki bu saz heyeti daha sonra oyuna da müzikleriyle eşlik ederlerdi. Oyunun başlamasına 15-20 dakika kala perdeye (ki bu perdeye ayna ismi verilirdi) göstermelik denilen, oynatılacak oyunun konusuna göre bir şekil koyulurdu. 'Yazıcı', 'Ters Evlenme', 'Hımhımlı Mandıra', 'Timarhane', 'Kanlı Kavak' ve 'Zühre' oynatılan oyunlardan sadece bir kaçının ismidir.

Ortaoyunu: Karagöz- Hacivat'ın ete bürünmüş halidir aslında. Karagöz'ün yerini 'Kavuklu' Hacivat'ın yerini de 'Pişekar' alır. Saz heyeti yerini de bir davulzen ve bir zurnazen. Diğer tipler hemem hemem aynıdır.

Tuluat Tiyatroları: Tuluat tiyatrosu belli bir metne bağlı kalmadan, bir konu üzerine doğaçlama yapılan tiyatro oyunlarıdır. Genelde komedi türünden oyunlar vardır. Süresi oldukça uzundur. Türk tiyatro geleneğinden (ortaoyunu) batılı tiyatro geleneğine geçiş formudur. Genelde müzikal formdadır.

Meddahlar: Günümüzün stand-up'çılardır. Sahneye omuzlarında bir basma mendil ve ellerinde bir asa ile çıkarlar ve seçtikleri hikâye ya da masalı aralara sıkça fıkra sıkıştırarak anlatırlardı. Sahneye çıktıklarında ellerinde asayı üç kere yere vurur ve başlarındaki anlatmaya:

'Hak dostum hak!'

Kukla, Hokkabaz ve Palyaçolar: Daha çok çocukların rağbet ettiği sahne oyunlarıdır. Hokkabazlar zaman zaman sahne dışında çıkıp ipte yürümek gibi daha büyük gösteriler de yaparlardı.

İstanbul Üniversitesi Kapısı

1865 senesinde kimi iddialara göre Fransız mimar Bourgeois kimi iddialara göre de o sıralarda Londra’da mimarlık eğitimi alan mühendis Bekir Paşa tarafından tasarlanmıştır.

İstanbul Üniversitesi olarak kullanılan yerde daha önce Fatih Sultan Mehmet tarafından yaptırılan İstanbul’un ilk sarayı bulunmaktaydı. 1826 senesinde Yeniçeri ocağının kaldırılmasından sonra aynı bölgeye Bab-ı Seraskeri yaptırılır. Sultan Abdülaziz döneminde, 1864 senesinde ise aynı yerde bugün İstanbul Üniversitesi tarafından kullanılan Harbiye Nezareti yaptırılır. Bu kapı da hemen ertesinde Harbiye Nezareti’nin cümle kapısı olarak inşa edilir. Kapının alınışında Sultan Abdülaziz’in tuğrası bulunmaktadır. Alt tarafta ise sağ tarafta Fetih Suresi 1. ayeti (Biz sana apaçık bir fetih yolu açtık.), sol tarafta aynı surenin 3. ayeti (Senî kıymetli bir zaferle destekledik.) bulunmaktadır. Ortada ise Daire-i Umur-ı Askeriyye yani Askerî İşler Dairesi metni yazmaktadır.

Beyazıt Meydanı

Beyazıt Meydanı İstanbul’un en eski meydanlarından birisidir. Roma İmparatorluğu döneminde meydanın tam ortasında bakır bir boğa heykeli olduğu için meydana Forum Tauri yani Boğa Heykeli adı verilmiş. Roma İmparatorluğu’nun son döneminde birleşik Roma’nın son imparatoru Theodosios bu meydanı düzenleterek ortasına bir sütun yaptırmış ve sütunun en üstüne de kendi heykelini ekletmiştir. Bu sütunun çevresi Theodosios’un kazandığı zaferleri temsilen kabartmalarla çevriliydi ve ortasındaki spiral bir merdivenle tepesine kadar çıkılabilmekteydi. Bu sütun ve heykelin eklenmesinden sonra da zaten meydan Forum Theodosius olarak anılmaya başlanmıştı. Bu dönemde meydan bir kenarı 55 metre olan bir kare şeklinde ve her bir kenar sütunlarla çevriliydi.

Şehrin Fatih Sultan Mehmet tarafında fethi esnasında meydan çoktan harap olmuş durumdaydı. Fatih’in oğlu II. Beyazıt zamanında

buraya eklenen külliye ile birlikte meydan da Beyazıt Meydanı olarak anılmaya başlandı. 27 Mayıs 1960 darbesi sonrasında, darbe öncesinde yaşanan öğrenci olaylarına ithafen meydana Hürriyet Meydanı adı verildiyse de, 12 Eylül 1980 darbesi sonrasında da meydan tekrar eski ismi olan Beyazıt Meydanı'na kavuşmuştur.

Beyazıt Külliyesi

İstanbul'un özelliğini koruyan en eski selatin camisi olan Beyazıt Camii'nin merkezini oluşturduğu külliye'dir. Mimarının kim olduğu bilinmemekle birlikte Mimar Hayreddin, Mimar Kemaleddin ve Yakupşah bin Sultanşah isimli mimarlardan birisi olduğu sanılmaktadır. Beyazıt Meydanı Bizans zamanından beri önemli bir meydanı, Bizans döneminde şehrin en büyük meydanı olan Theodosius Forumu buradaydı. Fetihten sonra Fatih Sultan Mehmet de bu muhite İstanbul'daki ilk sarayı ve darphaneyi yaptırmıştır. Cami, medrese, imaret, tabhane, kervansaray, sıbyan mektebi, hamam ve türbeden oluşan II. Beyazıt külliyesi semte dağınık bir şekilde yayılmıştır. Külliyenin imareti ve kervansarayı bugün Beyazıt Devlet Kütüphanesi, medresesi Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesi, Patrona Halil Hamamı olarak da bilinen hamamı İstanbul Üniversitesi tarafından kullanılmaktadır ve günümüzde Hamam Müzesi'dir. Tabhaneler caminin iki yanında cami kütlmesine bitişik durumdadır. Yavuz Sultan Selim'in yaptırdığı türbelerin birisinde II. Beyazıt diğesinde ise II. Beyazıt'ın kızı Selçuk Hatun yatmaktadır. Koca Mustafa Reşid Paşa'nın türbesi de buradadır.

Beyazıt Sergisi

1876 Ramazanı'nda Mustafa Fazıl Paşa reisliğinde bir komisyon Sultanahmet Meydanı'nda 'Sergi-i Umumi-i Osmani' adı altında bir sergi açılması için çalışmalar yapar. Sultan Abdülaziz'in annesi Pertevniyal Valide Sultan'ın maddi destek de sağladığı bu sergi 1876 Ramazan ayının 10. gününde açılır. Sergide Osmanlı topraklarının dört bir yanından ürünler sergilenip satılır. Sergi o kadar çok rağbet

görür ki, hem ürünlerini satanlar, hem de satın alanlar memnun kalırlar. Bunun üzerine bu serginin her sene tekrar edilmesine karar verilir. Sergi yeri olarak da hem Sultanahmet'e göre daha merkezi olması nedeniyle, hem de geniş alan olması nedeni ile Beyazıt Camii avlusu belirlenir. Sergi bundan sonraki senelerde herhangi bir devlet yardımı almadan gerçekleştirilir. Beyazıt Sergisi aslında bir nevi yerli malı haftası niteliğindedir ama bir imparatorluğun yerli malı haftası olduğunu unutmamak gerek. İnsanlar Ramazan günlerinde ikindi vaktinden sonra Beyazıt sergisine giderler ve iftar vaktine kadar sergiyi gezelerlerdi.

Kapalıçarşı

Her ne kadar Cevahir Bedesteni olarak bilinen ve Kapalıçarşı'nın en eski yapısı olduğu tahmin edilen yapının tarihinin Bizans dönemine kadar uzandığı düşünülüyor olsa da çarşının yapım tarihi olarak Fatih Sultan Mehmet tarafından yaptırılan Sandal Bedesteni'nin yaptırıldığı yıl olan 1461 senesi kabul edilir.

Zaman içerisinde genişleyip büyüyen çarşı bugün 30700 metrekare alana yayılmıştır ve 4000 kadar dükkândan oluşmaktadır. İçerisinde 5 cami, 7 çeşme, 10 kuyu, 1 sebil, 1 şadırvan ve 17 han bulunan çarşıya 22 kapıdan girip çıkmakta ve 61 sokakta gezilebilmektedir.

Çarşı içindeki dükkânlarda yaklaşık olarak 25 bin kişi çalışmaktadır ve en yoğun zamanında çarşı içerisinde yaklaşık 500 bin kişi bulunduğu düşünülmektedir.

Nuruosmaniye Camii

(Yazı için Mehmet Alper'e teşekkür ederiz.)

Nur-u Osmaniye Camisi aynı isimli Külliye'nin medrese, kütüphane, imaret, türbe, çeşme, dükkânlar ve handan oluşan yapılar topluluğunun merkezinde bulunan en önemli yapısıdır.

1748 yılında I. Mahmud'un emri ile inşasına başlanan cami 1755 yılında III. Osman'ın hükümdarlığı zamanında bitirilmiştir. Nur-u Osmani adının verilmesinin nedeni ismin Osmanlı'nın Nuru anlamına geldiği için hem Osmanlı hanedanına hem de III. Osman'a atıf yapmak amaçlıdır.

Nur-u Osmaniye Külliyesinde bulunan camiyi diğer Osmanlı Camilerinden ayıran en önemli özellik ilk defa 'klasik Osmanlı mimarisi' yerine 'barok' üslubunun kullanılmış olmasıdır. Bu nedenle Nur-u Osmaniye Camisi Batıya açılma gayretlerinin ve ıslahatların batılı mimari tarzın dini mimaride kullanılması ile kültürel bir dönüm noktası olması açısından önemlidir.

İstanbul'un yedi tepesinden ikincisi üzerine kurulan caminin inşasında Mimar Mustafa Ağa ve Simeon Kalfa görev almıştır.

Caminin inşası için zemin etüdü yapılmak amacıyla 'kılavuz kuyu tekniği' uygulanmış ve zemine Kazıklar çakılarak temelin sağlamlştırılması gerçekleştirilmiştir. Böylece cami Yığma Temel inşaatı üzerine bina edilmiştir.

Camide barok üslubunun en önemli özellikleri olan büyük pencereler ile ışığın yoğun kullanımı, süslü yapılar oluşturulması, oval ve simetrik şekiller gibi özelliklerin kullanıldığı görülmektedir.

İstanbul'un en büyük kubbeli camilerinden biri olan Nur-u Osmaniye Camisi 174 pencere ile aydınlatılmaktadır. Kubbede Nur Suresi 35. ayet "Allah göklerin ve yerin nurudur" ayeti kerimesi yazılı iken duvarları çevreleyen iç bükey kornişlerde "Doğrusu biz sana apaçık bir fetih ihsan ettik" ayeti ile başlayan Fetih Suresi yer almaktadır. Caminin içi son derece güzel ve gösterişli bir şekilde tezyin edilmiştir. Mihrabı, minberi ve caminin içindeki silmeler barok üslupta yapılmıştır. Caminin içini süsleyen yazılar devrin ünlü hattatlarından Rasim, Yedikulelize Abdulhalim, Bursalı Müzehhib Ali ve Katibzade Mehmet Refi Efendi tarafından yazılmıştır.

Cami oval geometrili bir avluya sahip olup iki minarelidir. Minarelerinde kullanılan âlemler ise ilk defa bu camide kurşundan yapılmayıp taş âlemler kullanılmıştır.

Nur-u Osmaniye Külliyesinin türbesinde 3'ü büyük 18 sanduka bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi III. Osman'ın annesi Şehsuvar Valide Sultandır. Diğer sandukalarda yatanlar ise genellikle II. Mahmud'un kızları olduğu görülmektedir.

Mahyacılık

Mahya kelimesi 'aylık' anlamına 'mahiy'e' kelimesinden gelmektedir. Ramazanda en az iki minareleri camilerin iki minaresinin arasına gerilen iplere kandiller asarak yazı yazma ya da şekil yapma sanatıdır. İslam âleminde sadece Türklere özgü bir gelenektir. Genel kanı ilk mahyanın 1614'te Fatih Camii müezzinlerinden Hattat Hafız Ahmet Kefevî'nin işlediği, iki minare arasında mahya benzeri çevresini I. Ahmed'in çok beğendiği ve Ramazan ayında benzer yazıların cami minareleri arasına gerçekten yapılmasını irade buyurduğu yönündedir. Böylece ilk mahya bu iradenin ardından 1617 tarihinde Sultanahmet Camii'nin minarelerine kurulmuş olduğu söylenir... Ancak mahyacılığın daha eskilere dayandığı III. Murat döneminde İstanbul'a gelen Alman din ve devlet adamı Salomon Schweigger'in 1578'de çizdiği gravürden anlaşılmaktadır.

Mahmut Paşa Külliyesi

Fatih Sultan Mehmet'in vezirlerinden Mahmut Paşa tarafından 1463 – 1474 yılları arasında yaptırılmış, camii, medrese, imaret, hamam, sıbyan mektebi, mahkeme (Mahkemenin müstakil bir yapı mı yoksa cami içerisindeki odalardan birisinde faaliyet gösteren bir kurum mu olduğu kesin değildir.) , türbe ve handan oluşan yapılar topluluğudur. Yapıldığında döneminin Fatih Külliyesi'nden sonra en büyük külliyesidir. Günümüze sadece cami, türbe, hamam, han ve medresenin dersane bölümü kalmıştır. Bunlardan da sadece türbe bezemesel ve mimari özelliklerini korumaktadır. Diğerleri özgün biçimlerini kaybetmişlerdir.

Ramazaniyeler - Maniler

Divan edebiyatı şairlerinin Ramazan'ın gelişini kutlamak için yazdıkları şiirlere, kasidelere 'ramazaniye' adı verilmektedir. Ramazaniyeler genellikle padişaha veya sadrazama sunulurdu, karşılığında da kasidenin güzelliğine göre kendisine bir miktar bahşış ihсан edilirdi. Bu ramazaniyelerin en çok bilineni Öziçeli Sabit'in Baltacı Mehmed Paşa'ya yazdığı ramazaniyedir. Ramazaniyeler nesib adı verilen ve Ramazan'ın faziletlerinden, oruç tutmanın faydalarından, kasidenin ithaf edileceği kişinin Ramazan ile ilişkilendirilerek anlatılan özelliklerinden oluşurken, dua bölümünde ise dua edilirdi. Öziçeli Sabit'in ramazaniyesinin nesib bölümünden bir kısım:

Yevm-i şekk niyyetine şîre sıkarken yârân
Sıkboğaz etti basıp şahne-i şehri ramazân

Çilleye vesvesesiz girdi kapandı zâhid
Habs olur tâ ramazan âhir olunca şeytân

Dehen ü destini mey-hâre yudu sahbâdan
Kûze-i bâdeyi ibrik-i vuzû' etdi hemân

...

Ramazaniyelerin dışında halk edebiyatının örnekleri olan Ramazan manileri de ramazan boyunca davulcularla birlikte gezen maniciler tarafından ahalinin sahura kaldırılması sırasında söylenirdi. Ramazan'ın her günü için ayrı bir mani söylenirdi. İlk günlerde sevinç dolu, Ramazan'ı karşılayan; son günlerde de üzüntülü Ramazan'ı uğurlayan manilerin okunması adettendi. Ramazan davulcuları ve manicileri Ramazan'ın on beşinde, mahallenin bekçisi ile birlikte, peşlerinde mahallenin çocuklar kapı kapı dolanıp bahşış alırlar, alınan bahşışler davulcu, manici ve bekçi arasında taksim edilirdi. Ramazan manilerine bazı örnekler:

Bu gece ayın evveli
Açıldı İslâm'ın gülü
Geldi Mubarek ramazan

Mesrur etti cân ü dili.

Ezanlar hep okundu
İftarlığım lokumdu
Aç karnına çok yedim
Bana biraz dokundu.

Bu aya hürmet gerek,
Nîmete şükür gerek,
Mübârek Ramazan'da,
Hakka ibâdet gerek.

Ay bitiyor, bayram yakın.
Çoluk çocuk akın akın,
Bayramlığa hepsi talip,
Ne olurum bana bakın.

Abut Efendi Hanı

1895 senesinde Suriye kökenli bir tüccar olan Abut Efendi tarafından mimarlar Theochari Bassilades ve Demetre Bassilades'e yaptırılmış ve döneminin en modern hanlarından birisi olmuştur. Üç yöne cepheli ve dört katlı (ayrıca bodrum ve çatı katları da bulunmaktadır) handa, cam ve metal işi ağırlıklı olarak kullanılmıştır. Yönetmenliğini Zeki Ökten'in yaptığı ve başrolünde Kemal Sunal'ın oynadığı 1986 yapımı 'Yoksul' filmi Abut Efendi Hanı'nda çekilmiştir.

Valide Han

Kösem Sultan tarafından IV. Murat döneminde (1623-1640) Üsküdar'daki Çinili Külliye olarak bilinen ve yine Kösem Sultan tarafından yaptırılan yapılar topluluğuna gelir getirmesi amacıyla yaptırılmıştır. Üç bölümlü olmasına rağmen (büyük olan kısım kare, orta büyüklükte olan kısım dikdörtgen, küçük olan kısım üçgen şeklindedir.) sadece iki kısmına özel isim verilmektedir; dikdörtgen

kısım Han-ı Sagir (Küçük Valide Han), kare olan kısım ise Han-ı Kebir (Büyük Valide Han). Hanın mimari planı tamamen bölgenin topografyası ile alakalıdır. Yapıldığı yerde daha önce Cerrah Mehmed Paşa'nın köşkünün olduğu Evliya Çelebi tarafından aktarılmaktadır.

Beyazıt Kulesi

Yangın gözetleme amacıyla 1749 yılında ahşap olarak inşa ettirilen ve o zamanlar Harik Kulesi olarak bilinen kule 1756 tarihinde Cibali yangınında yanınca 1826 yeniden yapıldı ama bu sefer de yeniçeri ayaklanmasında yandı. 1828 yılında Sultan II. Mahmut zamanında mimar Senekerim Balyan tarafından son kez inşa edilen kule nöbet katı, işaret katı ve sancak katı olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. 85 metre yüksekliğindeki kulenin üst noktasına 256 ahşap basamakla çıkılmaktadır. Daha önce, Bizans zamanında aynı yerde Tetratsiyon adı verilen ve aynı amaçla kullanılan bir kule de bulunmaktaydı. Günümüzde ertesi günün hava durumunu İstanbullulara anlatmak için geceleri farklı renklerle ışıklandırılmaktadır. Mavi açık havayı, yeşil yağmuru, sarı sisi, kırmızı da karı haber vermektedir.

Süleymaniye Külliyesi

Kanuni Sultan Süleyman'ın kendi adına başlattığı ama oğlu adına bitirilmesini emrettiği Şehzade Camii'nin inşaatı henüz bitmemişken kendi adına bir camii yapımı için Mimar Sinan'a emir verir. Şehzade Camii bitmeden de temelleri kazılmaya başlanır. Ancak inşaatın başlangıç tarihi 13 Haziran 1550 olarak kabul edilir. Zira o gün temel atılmıştır (ilk taşı Ebussuud Efendi koymuştur). Külliye'nin inşaatında günde ortalama 2000 kişi çalışmış, bu sayının 3000'e vardığı da olmuştur. Çalışanların yaklaşık olarak yarısı Müslüman yarısı Hristiyan'dır.

Temel atma tarihinden 7 sene sonra külliye'nin camii tamamlanır. Ancak külliye'nin tamamlanan ilk yapısı camii değildir; en önce hamam, ardından da imaret binaları tamamlanmıştır.

Külliye şu yapılardan oluşur:

- Camii: Kubbe çapı 26,5 metredir, yerden yüksekliği ise 53 metre. (Ayasofya - 32,6:55,60 / Sultanahmet - 23,5:43)
- Medreseler (Evvel, sani, salis, rabi, tıp ve darülhadis medreseleri)
Tıp medresesi 8 diğer medreseler 15 öğrenci kapasiteli.
- Sıbyan mektebi
- Darüşşifa
- Mekel (yemek yenen yer; darüzziyafe)
- Matbah (yemek pişen yer) ve tabhane
- Hamam
- Türbeler (Kanuni Sultan Süleyman ve Hürrem Sultan)

Külliyenin vakfiyesi için sayıları 200'ü aşan köyler, mezarlar, mahalleler, dalyanlar, iskeleler, değirmenler ve hatta adalar ayrılmıştı, senelik yaklaşık 900 bin akçe geliri vardı. Bu gelirlerin %35'i camii, % 25 medreseler, %15'i türbeler, % 13'ü darüşşifa, %5'i imarethane ve %2'si de ortak giderler için harcanırdı. % 5'lik kısım da vergileri tahsil eden çalışanlara ayrılırdı. Külliye dâhilinde toplam 700 kişi çalışmaktaydı.

Notlar:

www.istanbulgezginleri.com

 /IstanbulGezginleri

 /gezginist